

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Directorivm Inqvisorvm F. Nicolai Eymerici Ordinis Prædicatorum

Nicolaus <Eymericus>

Venetiis, 1607

quaestio 72. An ex pluribus testibus singularib. sit aliquis condemnandus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13589

velle non obscure Ioanes Anar. in c. p. excommunicamus. 1. §. ad iurimus. vbi verum adducit eius. §. intellectus. idem tenet apertius in dicto cap. vt officiu. de heret. lib. 6. & ibidē Gemianus, Fracus, Perustinus & alij: & hanc esse communem opinionem fatentur Antonius de Butrio, Ioanes de Anania, & Marianus Socinus & alij, in dicto c. excommunicamus. 1. extra de heret. addit Gondissalvus tract. de heret. q. 13. nu. 9. hanc sibi videri veram opinionem. sequitur Carrerius in pract. crim. num. 162. Petrus Godofredus, in l. quicumque. in principio. C. de hereti. Syluester in sum. verbo; heresis. 2. quæst. 4. Simancas de catho. inflit. tit. 5. 1. num. 7. & 8. idem ibidem titu. 64. num. 36. Ioannes Roias singulari 165. incipiente: Probationes in causis criminalibus. num. 8. & seq. Aegidius Bossius titu. de heret. num. 4. Iulius Clarus in §. heresis. versi. habet etiam Boerius decisione 342. incipiente: Sed quod testes. Antonius Gomez tom. 3. variat. resolut. c. 12. num. 9. Zabarella in clemen. 1. de hereti. §. verum. q. 1. num. 5. Ambrosius de Vignate, tracta. de heret. q. 13. & multi alij, quos longum esset recensere.

Horum omnium sententia communis est & vera: tum quoniam casus hic de condemnandis hereticis per duos tantum testes non inuenitur exceptus ab illa vulgari & communi regula diuini & humani iuris, In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Tu etiam quia non potest videri denegata facultas defensionis ei, cuius causa tam diligenter tractatur, & in qua tam accurate ante condemnationem omnia expenduntur.

Tum postremo, quia nullo iure id apparet esse constitutum, vt recte multi ex præcatis doctoribus testantur.

Idem tamen admonent, ad hoc vt per duos tantum testes vere probetur heresis, necesse omnino esse, vt illi sint integri, inconfutabiles, & omni exceptione maiores.

Voco autem testes omni exceptione maiores eos, qui repelli non possunt aliqua exceptione. cap. licet. de testibus. Decius consil. 429. Palacius Rubius in dicta allegatione de heresi. §. 13. Albertinus tract. de agnoscen. assert. quæstio. 34. num. 4. & 5. & ceteri vno ore.

Quamuis autem hæc vera sint, non propterea continenda est EymERICI sententia, is enim non dicit, nec alij quos sequitur, absolute nõ sufficere duos testes in hoc crimine; sed durum videri hominẽ bonæ opinionis & famæ ad voces duorum condemnare, cur ei ordo legitima defensionis denegetur non publicatis testium nominibus. quare eius sententiã illustres etiã Doctores sunt secuti. Albertinus tracta. de agnoscen. assertio. quæstio. 34. nu. 3. idẽ videtur velle Conradus Brunus lib. 4. de hereti. cap. 9. & S. Antonius 3. parte tit. 18. cap. 2. §. 5. & Tabiẽsis in sum. verbo. Inquisitor §. 37. & postremo Ioannes Roias tracta. de heret. assertio. 4. nu. 103. aperissime scribit contra id quod senserat prius in singulari. 165. incipiente: Probationes in causis criminalibus afferens se non audere in tam graui crimine, in quo trũcata est & diminuta reorum defensio; duobus tantũ testibus etiã legitimis quemquam condemnare; & per omnia sequitur sententiã Hostien-

A sis, quam profitetur EymERICUS hoc loco:

Huic sententiã eo libentius putaret quis subscribendum fore, quò tutior apparet & securior: & sane tutissimum est, vt si homo videatur spectat. & virtutis & probitatis, non cõdemnetur ad voces duorum testium nisi alia adsint adminicula & indicia; tunc enim condemnari poterit, hoc ipsum dicendum est de homine mala famæ, qui duobus testibus legitimis conuictus poterit damnari.

Postremo, vt vno verbo dicam, in hac re fortassis non esset absurdum dicere, arbitrio Episcopi & Inquisitoris esse relinquendum, quando duo sufficiant testes integri ad condemnandum, quando vero non.

B quod facile intelligitur spectata tum delinquentis tum testium qualitate.

Hoc tamen non possumus diffiteri, liberum esse indicibus fidei, & ob communem sententiam, & ob iura, duos solum testes idoneos in quauis causa postulantiã, & ob communem etiam vsu sacri tribu- nalis Inquisitionis ad voces duorum testium idoneorum reos huius criminis condemnare. EymERICI sententia valde benigna est, & securã, quã tunc potissimum non esset contemnenda, quando reus insignis probitatis communiter haberetur, & integra fama, & incorrupta vita: tunc enim non esset incongruum, aut differre supplicium donec forte alia accederent cõiecturæ, & probationes; aut mitius punire: et hæc et rone videntur locuti huius opinionis assertores.

Duobus testibus idoneis si quis conuincatur, libere damari potest.

Q V A E S T I O LXXII.

An ex pluribus testibus singularibus sit aliquis condemnandus.

S V M M A R I V M.

- 1 Nemo ex testibus singularibus etiam cum infamia de heresi est condemnandus.
- 2 Abiuratio autem & purgatio canonica indici poterit tali.
- 3 Cardinalis Albanen. in hoc casu sententia.
- 4 Facultas Inquisitoribus data circa statuta legatorum sedis Apostolicæ.

Septuagesima secunda quæstio est: Vtrum inquisitor per testes singulares solum, vel saltem cum infamia possit iuste de heresi aliquem condemnare?

- 1 Respondemus qd non; nec per testes singulares solum, nec etiam cũ infamia extra de testi. Tã litteris præsertim cum in criminibus probationes debeant esse luce clariore. C. de proba. l. Sciant cuncti. & in hoc crimine nemo sit ex præsumptione damnandus. de præsump. Litteras.
- 2 Ergo sibi indicatur purgatio ratione infamiae in hoc casu: & abiuratio ratione suspicionis uehementis, quæ confurgit ex dictis testium. His concordat Guido Fulcodius prædictus in l. 4. q. de illis 15. quas fecit ad Inquisitores. & Archid. in c. Vt officium, in §. verum. super uerf. testium.

3 Est uerum quod in litteris Cardinalis Albanensis sedis Apostolicae delegati ad Inquisitores, de hoc habetur ita: Cum nuper dominus Papa: & infra: Quando uero testes singulares sunt in delictis, tamen concordant in substantia rei, seu in effectu, relinquunt Inquisitoris arbitrio, ut sicut ei secundum Deum uidebitur, sic procedat: maxime si fama constat, & idoneitas & fides deponendum contra eum, contra quem fuerit inquitendum. haec ibi.

Relat. supra. pag. 129.

4 De consultationibus uero & consilijs legatorum sedis Apostolicae in litteris Clementis, Alexandri, & Urbani Quarti, Prae cunctis praemissis multis priuilegijs dicitur sic: Et obseruari omnia statuta tam per sedem Apostolicam, quam in concilijs legatorum eiusdem sedis prouide edita, quae negotium catholicae fidei tangere dignoscuntur, sicut promotioni negotij, & augmentationi fidei fuerit opportunum. Sequitur infra illa clausula generalis, Plena sit uobis & singulis uestrum praesentium tenore facultas.

COMMENT. CXXI.

Ex hac questione tria potissimum colliguntur axiomata.

Primum est: Per testes singulares nemo est condemnandus.

Secundum est: Neque etiam si infamia cum teste singulari adiungatur.

Postremum est: Cum testes singulares sunt in delictis, conueniunt tamen in substantia rei, seu in effectu, arbitrio inquisitoris relinquuntur, ut sicut ei uidebitur, procedat.

Haec questio partim est facilis, partim uero difficilis, ac ualde conuversa. facilius est quam attinet ad priora axiomata: longe uero difficilis, ob tertium delictum. ceterum ne quid parum explicatum reliquisse uideamur, singula lumine interpretationis illustrabimus.

Quatuplex sit singularitas.

Sed quod apertius cuncta intelligantur, obseruandum est multiplicem esse singularitatem. quaedam est obstatiua, alia cumulatua seu adiuuatiua, tertia diuersificatiua. ita Baldus singulariter & uere in c. licet causam, nu. 11. de probatio. & in l. testi. C. de testibus. num. 9. et 14. sed copiosius & caeteris apertius Aymon Crauetta in tract. de antiquitate temporis, par. 4. nu. 157. cum multis sequentibus. & Albertinus in cap. quoniam, de haeret. lib. 6. q. 16. nu. 38. cum multis sequen. quo loco recenset plures alias singularitatis species, quas libens omitto.

Obstatiua est, quando ex delictis testium nascitur repugnantia aut contrarietas, ut cum unus ait, aliter uero negat.

Quo casu dictum unius, alterius dictum aut debilitat aut infringit, aut non probant.

Cumulatiua est, cum dictum unius coadiuuat dictum alterius, ut cum unus deponit de facto, aliter de fama; seu unus de uisu, aliter de auditu & haec, ut probat Crauetta praecitato loco, semiplenam facit probationem.

Ultima est diuersificatiua, ex qua nascitur diuersitas rei in substantia, ut cum unus testis dicit uno loco & tempore quid factum, alius uero alio loco & tempore; quo casu dictum unius non infringit dictum alterius immo coadiuuat & corroborat.

His ita constitutis, primum & secundum Emerici

A axioma uerum & communi uoto receptum est, eiusque doctrina procedit non modo quando testes sunt singulares singularitate obstatiua, quia tunc nulla esset difficultas: sed etiam cum sunt singulares. singularitate cumulatua, ut ipsemet auctor tradit in 2. axioma.

Haec uero axiomata tradidit iam olim ante Emericum in hac causa Guido Fulcodius, quem hic refert auctor. nu. 2. in consultationibus ad inquisitores. q. 14. in haec uerba: An autem per testes singulares, & famam, possit aliquis in hoc crimine condemnari, per uerum quartum non oportet: constat enim quod non, ut extra de testibus tam litteris praesertim cum in criminalibus probationes esse debeant luce clariores. C. de probatio. l. scient. & in hoc crimine nemo sit ex praesumptione damnandus: indicetur ergo purgatio, ut ostensum est supra. haec uero Guido.

Eandem hanc sententiam profiteretur Ioannes And. in c. ut officium in principio. vers. certum est autem. de haeret. lib. 6. & Archidiaconus in c. ut officium. §. uerum quia. de haeret. lib. 6. Baldus in l. ob carnem. §. si. ff. de testibus. Zabarella in clem. 1. §. uerum de haeret. Conradus Brunus lib. 4. de haeret. cap. 9. Palatinus Rubius in allegatione de haeresi §. 12. Repertorium inquisitorum uerbo, testis. §. an in causa haeresis. Albertinus tract. de agnos. assert. q. 34. num. 9. Julius Clarus in pract. crimin. §. q. 53. vers. dixi etiam. Simancas de catho. instit. tit. 5. l. num. 3. idem eodem tract. tit. 6. q. 61. et sequens. Boerius decisione 342. incip. Sed qui testes. Marsilius cons. 109. incip. Audito & intellecto. Parisius cons. 2. incipien. Et si esse iudicium. lib. 4. Denique ut numerosam aliorum eadem omittam, idem tradit S. Tho. 2. 2. q. 70. art. 2. & Sorus lib. 5. de iustitia & iure q. 7. ar. 2.

Testis uero singularis (ut obiter hoc dictum) proprie & uere is uocatur, qui solus est, nec alii sibi habet in depositione per omnia contestem & concordem, ut optime scribit practica Papiensis in forma opposita contra testes. vers. suntque etiam singulares. nu. 1.

Ratio autem cur uni testi singulari non credatur, seu in hoc seu in alio quolibet crimine, pulchra traditur a Soro praecitato loco: Nam cum reus, inquit, sit uita, & honorum possessor, & melior sit conditio possidentis unius auctoris: suffragatio non putatur sufficiens ad pellendum ipsum de sua possessione.

Alij hanc rationem adducunt: Si in alijs criminibus testes singulares non probant, multo minus in hoc probabunt, cum in eo ueriores probationes desiderentur. Si quis ergo unum solum testem singularem habeat contra se, propter delictum eius non condemnabitur, sed torquetur, si testis ille fuerit omni exceptione maior, ut supra monuimus super q. 61. et si nihil

construatur, ubi sufficit: ex fuerit tortus, absoluetur.

Quod si cum teste singulari adsit fama de crimine, quantum legitime sit probata, non propterea condemnabitur reus, ita ferme omnes praecitati, quod tradit Emericus in secundo axioma, cuius ratio haec esse potest: quoniam in criminalibus, ex pluribus imperfectis probationibus non confurgit una integra & perfecta probatio, ut colligitur ex glossa in c. reuolens. in uerbo, illorum & ex notatis ibidem per Antonium de Butrio, & alios extra de testibus. adde Marsilium in Rubrica. C. de probatio. & Iulium Clarum in pract. crimin. q. 63. vers. tu scis.

Haec

Hec tamen conclusio, quae & vera & communis est. ut docet Palacius Rubius in dicta allegatione de haeresi. §. 12. vera est quo ad penam ordinariam imponendam, non autem quoad purgationem indicendam, vel aliam penitentiam iniungendam. Idem tradit Emericus hic, nume. 2. & Repertorium Inquisitorum verbo, testes, §. an in causa haeresis, si quis ergo contra se unum bonum testem habeat, & infamia etiam notetur de eodem illo crimine, arbitrio Inquisitoris plerendus est.

His ita positis, ad postremum axioma accedendum nobis est, in quo versatur ingens difficultas, & pena inextricabilis controuersia, quae fortassis egeret Pontificia declaratione.

Quantum ergo ad id axioma attinet, bifariam potissimum potest quis contra se habere plures testes singulares: Primo, cum duo vel plures deponunt de diuersis haeresibus, item diuersis locis atque temporibus; ut cum, verbi gratia, vnus dicit se audiuisse Lutherum negantem Purgatorium mense Maio: alius uero dicit se audiuisse eundem Lutherum negantem potestatem summi Pontificis mense Aprilis.

Secundo, potest quis habere aduersus se duos vel plures testes singulares de eadem seu eisdem haeresibus deponentes; discordant tamen in loco & tempore: ut si duo vel plures testes oī exceptione maiores ita se habeant, ut vnus, verbi gratia, dicat se audiuisse Bucerum nudius tertius in platea dixisse, summum Pontificem non esse caput Ecclesiae: alius uero dicat, se nudius quartus in scholis audiuisse Bucerum asserentem Papam item non esse caput Ecclesiae.

Prima difficultas nunc est diluenda: altera paulo post tractabitur: illud tamen ingenue dicam, à plerisque de nostris ita hac confusè tractari, ut vix percipias, quid sibi velint, aut in quo articulo versentur: à nobis, nisi fallor, aptius & ordinatius explicabuntur, ne quid in hac grauissima lite parum declaratum relinquatur.

Ergo quantum ad primam difficultatem attinet, multorum sententia est, ad probandum aliquid in genere sufficere quidem testes singulares, ut verbi gratia, in exemplo posito, si agatur in genere de probando, an Bucerus sit haeticus, satis est si per testes singulares de diuersis haeresibus, & diuersis locis atque temporibus prolatis conuincatur: tunc enim probatum erit in genere Bucerum haeticum esse. Ita Iacob. Butrigarius in l. Arriani. & Salycetus in l. quicumque. C. de haer. Baldus in l. actor. C. de probatio. Ioannes Anania in c. 1. de haer. nu. 7. vers. ult. scias. Alexander consil. 141. incip. Ponderatus lib. 1. idem consil. 92. incip. Vilo & oportune discussio, lib. 5. Calcanes consil. 19. incip. Ad primum videtur dicendum. & alij quos refert Iulius Clarus in practica crimina. quaest. 53. vers. dixi etiam. & Philippus Portius lib. 1. com. opinio. regu. 34. vers. sic. septimo inferitur Zanchinus tract. de haer. c. 13. nu. 6. Aym. Craueta consil. 78. lib. 1. & Bernardus in lucerna verbo, testes. §. 19. vers. tres testes. Camppegius apud Zanchinum, c. 13. verbo, singulares, & Locatus in opere iudiciali verbo, testis. nu. 19. & alij multi, quos libenter omitto.

Quod autem testes singulares eo modo quo dictum est, probent aliquid plene in genere, tradunt multi

A insignes iurisperiti, quos refert (ut breuius agam) Philippus Portius lib. 1. communium opinionum regula 34. vers. contrariam opinionem, eamque statetur communem Antoniu. Gomez to. 3. varia. res. fol. c. 12. nu. 12. & Albertinus in c. quoniam, de haer. lib. 6. nu. 51. & 52. ubi affirmat hanc forsitan opinionem obseruandam fore in praaxi. tamen si securius esset, & tutius si super hoc haeret constitutio. Potissima autem ratio, qua nititur praefata sententia est: quoniam haereses inuicem sunt colligatae, & ad vnum finem tendunt, & in uno erroris termino voluntantur. cap. excommunicamus, 1. & 2. de haer.

Ceterum, ommissa horum insignium virorum opinione in hac causa (nam in alijs quid sit statuendum, cum non sit instituti nostri, minime curo) dicendum est; testibus singularibus praedicto modo neminem probari haeticum in genere. Primum enim vix intelligi potest, quid sit, hominem aliquem haeticum esse in genere: nam & ratio & modus ipse loquendi oppugnat hanc ipsam eorum sententiam. genus enim quid confusum est, incertum, & commune, & ubi quid in genere probaueris, nullum adhuc certum indiuiduum demonstrasti. itaque conuincere aliquem esse haeticum in genere aut nihil est, aut ridicula planè est loquendi ratio.

Rursus, nemo de haesi potest condemnari, nisi duobus legitimis testibus sit conuictus: at qui de pluribus differentibus articulis per testes singulares conuincitur de nulla haesi plene conuincitur.

Praeterea, in hoc crimine vberiores, & clariore probationes ob eius atrocitatem desiderantur, cum sit ordo defensionis quasi imperfectus, & truncatus: sit ergo ut nullo modo talis probatio in genere ad penam criminis ordinariam imponendam sit admittenda.

Postremo, quemadmodum testibus singularibus, praedicto modo nullus probatur in genere adulter, fur, raptor, homicida, incendiarius, & similis: ita nec probabitur haeticus, & haec sententia uera est, & vsu recepta, quam profitentur insignes et inuisperiti. Salyc. plene in l. testium n. 16. C. de testibus, quem sequitur Conradus Brunus lib. 4. de haer. c. 9. & Simancas de catho. inst. tit. 64. nu. 69. & seq. & Ioannes Royas tract. de haer. par. 2. asser. 6. nu. 142. & seq. quibus est omnino subscribendum: quia haec sententia verior est, & tutior, & firmiter rationibus munita, neque Emericus in hac tertia assertionem loquitur iudicio nostro de hac facti specie, sed de alia, quam mox explicabimus.

Pulchra quidem sunt in hanc nostram sententiam Alexandri Imolensis verba consil. 104. incipien. In causa & lite, quae ideo referre placet: quoniam aperitam lucem huic difficultati, de qua agimus, afferunt. ait ergo ita: Vbi tractatur de probando aliquos actus ex quibus resultat multiplicatio alicuius rei, non sufficiunt testes singulares: unde si volo probare talem religiosum fecisse miracula, & per vnum testem proba quod sanauit vnum claudum, & per alium testem proba quod illuminauit caecum, testes isti non probant, ut no. Archidiaconus in ca. nec mirum. 26. q. 5. & Vincentius in c. Venerabili. de testib. & Antonius de Butrio, in cap. cum oporteat. de accusatio. ubi ex hoc iuffert, quod si uolo probare Titum esse haeticum, & vnus

Testibus singularibus nemo proquar haeticus in genere.

Sententia Imole de no probado haeticus in genere.

& unus testis deponit quod Titius dixit, quod Christus non venit in Virginem: alius dicit, quod persona Trinitatis non sunt aequales, certe non probant; quia sunt singulares. licet secundum eum Iaco. de Butrig. dicat eorundem in l. Arian. C. de haeret. *haetenus Alexander, qui fideliter retulit sententiam Antonij de Butrio in dicto cap. cum oporteat, de accusat. q. 9.*

*Et rationem pulchram videtur assignare Salycetus in l. testium C. de testibus. num. 16. ubi eandem profertur sententiam in hac verba: Secundo casu quando uarietas loci inducit uarietatem facti circa modum cognoscendi, & sic circa cognitionem testium ut hoc exemplo: Ego uolo probare Titium esse haereticum, & ad huius probationem unus testis dicit, quod audiuit ipsum dicentem in tali loco, puta in platea ipsum dixisse, & affirmasse, quod Iesus Christus non fuit filius Dei: alter dicit quod audiuit ipsum dicentem in alio certo loco, quod Spiritus Sanctus non procedit à Filio; & isto casu reperio uarias opiniones; nam quidam dicunt, quod probant, quia ambo in haeresi concordant, licet in specie haereticis non sint contestes: alij dicunt quod non probant, quia debent esse contestes nedum in genere, sed etiam in specie haereticis, alijs dicuntur singulares ut in cap. cum dilecti. de elect. & ideo non probant, ut 3. q. 9. nihilominus, Ego teneo hanc secundam, ubi certa species haereticis fuit deducta in libello: sed ubi haereticis in genere deducta fuisset, licet de iure libellum admitti non debuit, secundum notata in l. libellorum. ff. de accusat. forte prima opinio procedit, forte ideo dixi, quia uidetur quod nec tunc testes probent plene, sed semiplene: quod sic probat: Nulla species haereticis est plene probata, ergo ex probatione super ea facta non potest inferri, seu dici, uel affirmari, quod Titius sic dixit, sed bene potest opinari per iudicem, quod ita fuerit, ut ille testis dixit. ff. de iur. i. §. eiusdem, in fine. ibi: aut parum tibi probatum opinaris. Ex eo ergo quod non potest uerum esse in tali specie, non potest dici uerum esse in suo genere. Sed ex nulla illarum probationum in aliqua specie potest dici sic esse, uel accusatum uel inquisitum hoc dixisse: ergo nec haereticam probatam esse. quod demonstro aliter: pone quod Titius accusatur à Caio specificè de tali specie haereticis, & quilibet probat per unum testem tantum, an dicentur isti probasse? certe non, sic nec in proposito. Dico igitur non plene, sed semiplene tantum probatum esse, & omnes isti habentur loco vnus, nisi dicatur quod in crimine haereticis non requiratur tanta subtilitas probationis. *haetenus Salyc. Atque ex his remanet declarata prima difficultas.**

An pertinet locus & tempore diuersos, plene probetur eadem haereticis, ardua questio.

Subsequitur nunc difficultas altera diluenda, quae maximi est momenti in hac causa, An uidelicet, is plene conuincatur de haeresi, qui duos aut plures habet testes legitimos, & omni exceptione maioribus de eodem aut eisdem erroribus deponentes, ut praediximus, loco tamē & tempore diuersos. Et Albertinus tract. de agnoscen. assertio. q. 34. nu. 12. & Conradus Brunus lib. 4. de haeret. cap. 9. non procul a fine, & Simancas de cath. instit. titu.

A 64. n. 75. & 76. secuti Salycetum in l. testium C. de testibus. nu. 16. asserunt, haereticam plene & perfectam remanere probatam, si quis, uerbi gratia, conuincatur Bononia dixisse; Papam non esse caput militantis Ecclesiae, & Roma per alium testem, item dixisse; Papam non esse caput militantis Ecclesiae, & Salyceti uerba, ita habent. Secus si ambo deponunt de eadem specie haereticis, licet unus dicat se audiuisse in uno loco, alter in alio; quia tunc uidetur dicendum, quod species illa sit plene probata: quia isto casu locus non plurificat haereticam sapientiam firmatam, & recensitam, & continuatam haetenus Salyc.

B *His addit Simancas praecitato loco rationes alias fortassis non vulgares: tum quia diuersitas testium in alijs quam in substantia, non abrogat fidem eorum: tum quoniam perinde fecit haereticus, qui varijs locis, & temporibus eandem haereticam repetit ac fur, qui id quod rapuit, & furatus est singulis testibus ostendit, uarijs temporibus, & locis; postremo quia absurdum esset, ut seductor quisquam singulos homines totius populi seorsum doceret suas haereticas, & tamen uniuersorum testimonij conuincere non possit: quod nemo sanus probabit. hęc Simancas, citatque Diuum Thomam 2. 2. q. 70. ar. 1. & Bartolum. atque hoc ipsum uidetur uelle Emericus hoc loco num. 3. ibi: tamen concordant in substantia rei, seu in effectu.*

C *Horum potissimum fundamentum est, locus & tempus externa esse, nec plurificare, aut uariare substantiam facti, seu in casu nostro, haereticam sapientiam dictam & continuatam: de quo quid sentiam, mox explicabo.*

Primum tamen hoc monebo, Beatum Thomam non sentire pro Simanca, que in ille in suam citat opinionem. nam uerba Diui Thomae 2. 2. q. 70. ar. 2. ad 2. argumentum, in multis nostris exemplaribus ita habent: Ad secundum diceandum, quod discordia testium in aliquibus principalibus circumstantiis, qua uariant substantiam facti (puta in tempore, uel in loco, uel in personis de quibus principaliter agitur) aufert efficaciam testimonij: quia si discordant in talibus, uidentur singulares esse in suis testimonij, & de diuersis loqui: puta si unus dicat, hoc factum esse tali tempore uel loco, alius alio tempore uel loco, non uidentur de eodem facto loqui. hęc Beatus Thomas. cum quo sentit ibidem Caietanus, & Dominicus Soto in libro 5. de iustitia & iure. quaest. 7. art. 2. ad primum argumentum.

D *Omissa igitur hac opinione cum D. Thoma, Caietano, & Soto praecitatis locis intrepide asseredum, puto hos testes loco, et tempore discordes, quauis de eadem haeresi seu haeresibus deponant, singulares esse, ideoque non plene probare: neque ex talium dictis ad probationem criminis ordinariam imponendam ullo modo esse accedendum. Primum. n. nullus dubitabit, quia in hos testes cadat singularitas diuersificatua, ut plene probat Cranetta in tract. de antiquitate reuoluntatis, par. 4. nu. 157. nam ex quo diuersi sunt in loco, & tempore, uidentur omnino loqui de actibus diuersis: diuersitas autem temporis, diuersitate factorum seu actuum inducit; & per consequens reddit testes singulares. ita Antonius de Butrio, & com-*

Opinio Salyceti, & aliorum.

B. Thomae sententia.

Testes loco & tempore discordes, non probant eandem haereticam.

munitur

muniter Doctores in c. cum causam, de testib. Cynus in l. testium q. 6. & ibidē Baldus, C. de testib. Archidiaconus in cap. nihil minus. 3. q. 9. Abbas consil. 98. incipiente. In questione quæ vertitur, lib. 2. Baldus consil. 39 incipiente: Proponitur quoddam celebratus, lib. 3. idem consil. 459. incipiente: Vsa dicta petitione, versic. 1. quia testes, lib. 4. Ancharanus consil. 64. incipiente. In causa quæ vertitur, idem consil. 147. incipiente: Super alia querela, Paulus Castrensis consil. 137. incipiente: In causa quæ vertitur Pergami, in fine, & consil. 151. incipiente: In causa quæ vertitur coram domino Vicario, in fine, lib. 2. Iason consil. 131. lib. 1. & alij prope infiniti, quos libenter omitto.

Sed omnibus ceteris, hanc sententiam videtur apertissime probare textus in dicto c. nihilominus. 3. q. 9. ubi de hac fere re differens Leo Papa ita sancit: Nec eorum voces tanquam plurium admittuntur, quos temporum quidem diuersitas simul interfuisse prohibuit. hęc ibi. & facit textus in cap. de parentela, el secundo. 35. q. 6. & nominatim in causa, de qua agimus, hanc sententiam profertur Palacius Rubius in allegatione in materia heresis, §. 12. incipiente. Restat modo.

Ex his ergo omnibus consequitur periculosum esse ad voces talium testium singularium quempiam condemnare; & Susanna exemplum Danielis cap. 13. satis etiam ostendit singulares esse censendos: nec propterea plenam fidem eis esse adhibendam, ita etiam ante nos agnouit Ioann. Royas tracta. de heret. assertionem 6. nu. 145.

Quia vero ex dictis talium testium probatorum quidem & idoneorum magna & vrgentia nascuntur indicia aduersus illum, qui vniam & eandem, aut plures & easdem hereses diuersis locis & temporibus dicitur repetiisse, torquendus erit: quod si nihil fateatur (quia hoc casu non videtur sufficere superasse indicia in tortura, eaque diluiffe, seu, ut melius loquar, purgasse) non crederem iniquum vt abiurare quoque compellatur de vehementi, eique alie salutares penitentiae iniungantur: at nullo modo tanquam negatiuus tradendus est curie seculari: neque ab hac sententia puto ullo modo recedendum. Emericus autem hoc loco non scribit contrarium: nam de altera facti specie, quam mox subiungam, mihi loqui videtur.

Et quæ hæcenus diximus in hac difficultate verissima & certissima esse credimus, cum duo tantum ad sunt testes singulares, qui de eadem, aut eisdem heresibus, diuersis locis atq; temporibus auditis, testificauerunt, si autem plures quam duo testificentur, grauior fortassis est difficultas, in qua mortuorum sententia est, quod cum testes singulares ad eundem finem tendunt, & plures sunt, & fide digni ita ut iudicem adducant ad indubitatam fidem, nõ debet index curare de illa singularitate, sed ex eorum dictis poterit iudicare, & pœnã ordinariã imponere. ita in casu nostro tenet Simancas de cath. inst. ti. 64. nu. 77. quod ipsi in insignes iureconsulti profitentur. Caccialupus in repetitione l. admonendi, ff. de iurciurando. colum. 39. vers. patet igitur tibi studioso. Fraciscus Brunus tract. de indicij & tortura. p. 1. quaestio 2. nu. 6. Socinus consil. 262. lib. 2. Hippolytus

Marsilius singulari 114. incipiente. Vulgatum & tritum est. Idem in l. 1. §. ad questionem, ff. de questio. & Andreas Tiraquellus tract. de panis temperandis aut remittendis, causa 51. nu. 106. & omnes in hoc dicto præcipue sequuntur Paulum Castrensem in dicta l. admonendi, ff. de iurciurando. & in l. Lucius, ff. de his qui notantur infam. in re collectis Florentinis: quamuis in his locis in nostris codicibus non inueniamus hæc dixisse Paulum, quod etiam testatur Tiraquellus loco præcitato.

Ceterum, huic opinioni multum fauet illa ratio, quam ex Simanca adduximus paulo antea. §. his addit, quia absurdum videtur, vt seductor quispiam singulos homines totius populi seorsum doceat suas hereses, tamen vniuersorum testimonijs conuinci non possit. in eandem sententiam confert plurimum illustris decisio Guidonis Papæ 544. incipiente. Quidam elegit, ubi per tres, vel quatuor testes singulares plene probari iurisdictionem scripsit. Postremo, satis videtur rationi consonum, vt iudex possit tuto condemnare eum, quem videt per plures testes graues, nobiles, probatos, spectare virtutis & probitatis conuinci, quamuis illi sint singulares; quia non est verisimile, tot homines iniquo animo conuenire aduersus aliquem.

His fortassis & alijs huiusmodi rationibus alij cui videri posset satis iusta & æqua hæc opinio: uerum tamen è diuerso clamant sequentia, quibus demonstratur neque hoc casu ad condemnationem esse deneniendum, hoc est, ad pœnã criminis ordinariam imponendam.

Primum, quia ex pluribus diuersis nunquam consurgit vnum integrale. l. sancimus. §. si quis autem. C. de donatio. l. vsura. C. de vsuris. & plura imperfecta non faciunt vnum perfectum. l. vnica. C. qui ma. tutela se excus.

Rursus, probationes in sua specie imperfectæ in criminalibus ad plenam probationem non coniunguntur, glossa singularis in verbo, illorum, in cap. veniens, el primero, de testibus. Bartolus in l. si quis ex argentarijs, §. 1. ff. de edendo. Albertinus tracta. de agnoscent. assertionibus questio. 25. nume. 21. & alij. & hanc fatetur esse communem opinionem Simancas in enchiridio violata religionis. tit. 34. nume. 3. & Ioannes Royas tracta. de heret. par. 2. assertio. 6. nume. 147.

Ad hæc, in concilio Biterrẽsi c. 11. ita scriptum est: Ad nullius uero condemnationem procedatis sine confessione propria, nel probationibus dilucidis, & apertis: satius enim est relinquere facinus impunitum, quam innocentem damnare, hæc ibi.

Idem paulo post sancit concilium Narbonense c. 23. in hæc verba. Ad nullius uero condemnationem sine lucidis & apertis probationibus, vel confessione propria procedatis: satius enim est facinus impunitum relinquere; quam innocentem condemnare. hæc ibi.

Confert singulare illud & obseruatione dignissimum dictum Guidonis Fulcodij in cõsulationibus ad Inquisitores. q. 15. c. 17. ubi de proposita facti specie loquens ait: Et nisi testes plene, & plane in omnibus cõcordauerint, melius est vobis purgationem indicere, vel differre sententiam, quam damnate,

Qui plurib. testib. singularib. quam duobus, conuincitur, an plectendus ordinariæ

Opinio Salu...

B. Tit...

Telles...

nare. hac illa. Manifestum est autem testium singu-
larium dicta, secundum regulas iuris non posse di-
ci dilucidis, claras, integras, et aptas probationes.

Huc spectat. c. 1. 2. q. 1. cuius verba sunt: Nos, in
quemquam sententiam ferre non possumus, nisi
aut conuictum, aut sponte confessum. Conuictus
autem dici non potest, qui non habet testes idoneos ad
uersus se, & per omnia contestes, & conformes.

Præterea, quamuis in alijs delictis superior sen-
tentiæ locum habere possit, de quo non sum ualde sollici-
tus: at in crimine heresis aliud prorsus videtur
sententiendum: nam cum in eo nomina testium reis non pu-
blicetur, nec videatur per omnia concedi plenissi-
mus defensionis ordo & facultas, semper timendum
est ne innocens iniuste damnetur. & quamuis quili-
bet testis singularis probitatis sit: ignotum tamen est
iudici quid illi à reo posset obijci: et fortassis si reus
eum nosset, iustum quid posset ei obijcere, propter
quod dictum eius aut repelleretur, aut debilitaretur.

Denique hanc sententiam sequuntur viri insi-
gnes, Caietanus, apud Beatum Thomam. 2. 2. q. 70. ar.
2. Dominicus Sotus lib. 5. de iust. & iure. q. 7. ar. 2.
ad primum argumentum. ubi asserunt, quod tamen si
inter religiosos, aut iam sunt mortui mundo, ob di-
cta plurium testium singularium, facinorosi possint
condemnari propter animæ salutem & fauorem re-
guiaris obseruantia: in dictis tamen exterioribus,
ubi ad grauiora supplicia proceditur, id locum non
habet. idem voluit Ioannes Royas tract. de heret.
par. 2. assertionem 6. nu. 146. & seq.

Quis ordo
seruandus co-
tra eum qui
pluribus testi-
bus singula-
ribus conui-
citur.

Atque ut in hac quoque causa meam sententiã dicã,
si alicuius auctoritatis futura est apud viros do-
ctos, credere in hoc casu sequentia posse obseruari.

Quoties quis pluribus testibus singularibus, &
idoneis vrgetur predicto modo, nec vult fateri, ex-
pectandum est per aliquod spatium temporis, & in-
quirendum, an inueniri possint testes per omnia
concordes & contestes, sed prius torquendus est,
ut si fieri potest, ab ore eius veritas habeatur.
quod si nihil confiteatur, quia hoc casu non potest
videri purgasse indicia per torturam, cum sint mul-
ta, & vrgentiissima ac vehementissima contra eum,
ad abiurationem saltem de vehementi, aut canoni-
cam purgationem subeundam iustissime compelle-
tur: in quo casu locum habere poterit opinio Squil-
lacenensis, tracta. de fide cath. c. 13. & aliorum, quos
refutauit supra parte 2. super c. inter sollicitudines.
de purgatione cano. §. Atque ex hac, inde vero spe-
ctata personæ qualitate, vel ad trivemes, vel ad de-
trusionem in aliquod monasterium, per aliquod
tempus poterit condemnari: at nunquam consule-
rem, nec crederem iuste fieri posse, ut velut nega-
rinus & impenitens propter tot testium singula-
rium dicta curiæ seculari relinquatur.

Hæc mea sententiã est, quam tamen libenter sup-
pono correctioni sanctæ Romanæ Ecclesiæ, aut vi-
rorum doctiorum, qui meliora docuerint.

Postremo illud hoc loco opportune queritur, an
si duo uel plures per unum foramen (per quod simul
videre non poterant, sed ratum unus post alterum)
viderunt quempiam committentem aliquod factum
hereticale siue apostaticum, verbigratia frangen-
tem imagines, aut se more Mahometano lauantem

A & inclinantem, aut figuram Crucifixi flagellantem,
& similia, an in quâ huiusmodi homines successine
videntes tale quid, & de eo testificante, sint censen-
di testes singulares, an vero contestes. & propte-
rea plene probantes?

Et breuiter respondetur, non esse testes singulares,
sed contestes, & plene probantes, cum intra breuissi-
mum temporis spatium idem delictum committunt
viderint, ac propterea de uno & eodem actu nume-
ro testificentur: neque enim hic præsumitur plurali-
tas actuum, nec temporis diuersitas, sed potius vnus
numero actus, & vna temporis coniunctio. ita scri-
bunt communiter insignes & antiqui Iuriscōsulti.
B Iacobus Butrigarius, Iacobus de Arena, Cynus, Sa-
lycetus, Baldus, & alij, in l. testium. C. de testibus,
cum docent predicto modo probari posse adule-
terium, glossa in cap. nihilominus. in verbo, simul. 3.
quæstio. 9. & Antonius de Butrio in cap. cum oportet.
de accusat. quæstio. 9. num. 20. Gemianus in di-
cto cap. nihilominus. 3. quæstio. 9. & alij, qui hoc
communiter sequuntur.

Nec obstat si dicatur, predictos testes censendos
fore singulares ex diuersitate temporis, quia dum
vnus vidit, alius non vidit quoniam responderet,
quod ex quò viderunt eundem actum, & inconti-
nenti vnus post alium, simul vidisse dicuntur, nec
C singulares sunt. ita præ cæteris docent Iacobus de
Arena & Cynus in dicta l. testium. C. de testibus. nu.
5. vers. Sed è contra videtur. & eodem modo possu-
mus ad alia responderere, si quæ fortassis obijciantur.

Atque ex his, nisi fallor, plenissime est declaratum
quidquid spectat in hoc crimine ad materiam
testium singularium; in quo tæo fortassis iusto lon-
gior fui, quoniam operæ pretium me facturum pu-
tavi, si quanta fieri posset distinctionis luce & cla-
ritate, hæc traderem, quæ a multis ex nostris for-
tassis obscurissime docentur; idque feci libentius,
ut Inquisitoribus valde in causis fidei occupatis sa-
tis facerem: eosque liberarem à molestia enolucen-
dorum ac legendorum tot interpretum variis locis
hæc tradentium. nunc ad cetera pergamus.

D a. ¶ Est vetum quoddam in litteris Cardinalis Alba-
nensis, &c.] Extat in uetusto illo codice membra-
naceo bibliothecæ Vaticanæ creberrima mentio cu-
iusdam domini Albanen. Apostolica sedis Legati,
quem coniectura assequimur, quo tempore Pau-
peres de Lugduno seu Albigenes, aliique hæretici
parces Galliæ, & Lombardiæ infestabāt, Legatum
sedis Apostolicæ fuisse constitutum, multasque cō-
stitutiones ex Papæ commissione edidisse tum de
penis hæreticorum, tum etiam de ordine proceden-
di aduersus eos quibus Inquisitores priuati ad
dirimendas fidei causas & controuersias feliciter
E & vtiliter vterentur: ac in uetusto quidem illo co-
dice Vaticano huius Legati, huius fortassis hic me-
minit Eymericus, quædam ordinationes breuissimè
reperiuntur, in quibus tamen non legitur hoc frag-
mentum, quod citat hoc loco auctor.

Cæterum cum anno Domini MDLXXX. In-
quisitor Florentinus Romam venisset, secum detulit
vetustissimum codicem membranaceum manuscrip-
tum, in quo continebantur quæ ad sanctum offi-
cium spectabant, in eo codice quem nobis exhiberi
iussit

iusse illuſtriſſimus dominus Iacobus Sabellus Cardinalis Generalis Inquiſitor in uniuersa Republica Christiana) hæ ipſe cõſtitutiones, quarũ hic meminit EymERICUS, legebantur directæ Inquiſitoribus Lõbardia. Ea vero cõſtitutio, qua de teſtibus agit, quã aſſert, hoc loco auctõr, in prædicto codice ita habet. Quando uero teſtes uel diffamatores, ſingulares ſunt in dictis, concordant autem in ſubſtantia, uel in ſpecie rei, relinquunt Inquiſitorum arbitrio, ut ſicut eis ſecundum Deum uidebitur, ſic procedant; maxime ſi fama conſentit, & idoneitas & fides deponentium contra eum, contra quẽ fuerit inquirendum. hætenus ibi.

In hac ergo cõſtitutione diligentiffime ſunt obſeruanda hæc uerba: Quando uero teſtes ſingulares ſunt in ſpecie rei. quã proſectõ difficilem & obſcurum habent ſenſum, nec primo obitu faciles percipias quid ſibi uelint.

Vnus ergo ſenſus hic eſſe poſſet, quõd quando teſtes ſingulares ſunt in dictis, quia uidelicet in loco & tempore diſcordant, conueniunt tamen in ſubſtantia rei ſeu in ſpecie uel in effectu, hoc eſt, de eadem ſeu eiſdem hæreſibus deponunt; ſi teſtes huiſmodi ſunt idonei, & ultra illorum probitatem, & fidem adſit fama de crimine contra reum: tunc arbitrium erit Inquiſitoris, ut ſecundum eius conſcientiam procedat.

Hic etiam ſenſus, quamquam hoc loco ſit ſignificatus; nihilominus tamen non probat absolute eam ſententiam, quam proxime reieciimus; quia ultra teſtes ſingulares famam poſtulat: & nihilominus, quamuis fama de delicto conſiſteret, & cum teſtibus coniungeretur, adhuc non putarem eam ſententiam uerã eſſe: quia fama indicium eſt debile, & à crimine remotum: quod etiam ſi coniungatur cum alijs in dictis, aut ſemiplenis probationibus, in criminalibus non faciet plenam probationem, ut late oſtendimus in ſuperioribus. quare ſemper ſententia à nobis in ſuperioribus aſſerta, uelut equior & tutior eſſet retinenda: quamuis hoc caſu grauior penitentia eſſet iniungenda.

Alter ſenſus, nec ineptus forſitan aut cõtemnendus eſſe poſſet: quando teſtes ſunt in dictis ſingulares, quia uidelicet non deponunt per eadem formalia uerba, ſed per equipollentia; quamuis non ſint ſingulares in loco & tempore: tunc an plene probent, arbitrium eſt Inquiſitorum, qui diligenter debent conſiderare, qualiter quiſque fuerit locutus, quo caſu ſi eorum deſoſitiones eũdem errorem formalem referre uideantur, ſi fama ulterius cõſiſtat, arbitrium erit Inquiſitoris quid tunc fieri debeat. & hunc plane ſenſũ uideatur mihi redolere hæc uerba.

Sed quõd apertius hæc intelligantur, animaduertendũ eſt, queſtionem eſſe; An teſtes dicantur ſingulares, quando non deponunt de aliqua hæreſi in ſpecie per eadem formalia uerba, ſed tantum per equipollentia, & qua eundem errorem ſapere omnino ac referre uideantur, ut ſi, uerbi gratia, vnus deponeret ſe audiuiſſe Bucerum dicentem, non eſſe purgatorium; alius uero deponeret eodem loco & tempore, ſe audiuiſſe Bucerum dicentem, poſt mortem animas omnium morientium aut rectã in celis, aut

A in infernum proficiſci, nec dari tertium alium purgatorij locum in quem tendant. Siue ſi vnus deponeret ſe audiuiſſe Bucerum aſſerentem, imagines ſanctorum non eſſe uenerandas; alius uero deponeret, audiuiſſe eundem Bucerum eodem loco & tempore dicentem, uſum imaginum in Eccleſia Dei inutilem eſſe, & abolendum, ſunt huius queſtionis exempla paſſim obuia, quæque frequenter contingant in ſacro Inquiſitionis tribunali; in quo articulo quid ſit ſentiendum, breuiter eſt mihi oſtendendum.

Non vno modo præſentem controuerſiam declarari uideo; nam Albertinus tracta. de agnoſcendis aſſertio. q. 34. nu. 47. aſſeruit in probatione propoſitionum hereticarum teſtes debere atteſtari per eadem uerba formalia, & non per diuerſa, quia de uerbis, inquit, eſt queſtio, & propterea illa ſunt attendenda, & ponderanda: quã ob rem teſtes in formalitate uerborum diuerſi non probant, ut ait Gemianus conſi. 142. incipiente: In caula prioris. & Antonius de Butrio in c. nihil. de uerb. ſignifi.

Iam in his EymERICI uerbis, quæ nunc inter prætamur, ſecundus ille ſenſus, quem paulo antea referebam, contineatur; ſecunda opinio erit EymERICI ſententia arbitrio Inquiſitoris relinquendum eſſe, quando ex dictis teſtium non formalibus, ſed æquipollentibus, & conuenientibus in ſubſtantia rei ſeu in effectu ſit procedendum, & ad inquirendum, & ad reliqua iudicij actã, de qua ſententia quid ſit ſentiendum, amplius in ſequentibus apparet, ubi demonſtrabitur poſſe abſque dubio Inquiſitores ex teſtibus per æquipollentia deponentibus procedere ſecure ad condemnationem.

Verumtamen his omiſſis, uera ſententia eſt, & communis & uſu recepta, Teſtes plene probare aliquam hæreſim, nec dici ſingulares, immo conteſtes eſſe & conformes; quando in factõ principali, in quo negocij ſubſtantia præcipue conſiſtit, concordant per eadem uel æquipollentia uerba; quamuis in alijs minus præcipuis circumſtantijs diſcordent. c. nihil obſtat. de uerb. ſignific. Nihil obſtat, inquit textus, narrandi diuerſitas, ubi eadem dicuntur. facit textus in l. qui ſententiam. C. de penis. & in l. quicquidque. ubi Salycetus. C. de hæret.

Præterea, uirtus & ſubſtantia uerborum nõ in cortice aut ſuperficie conſiſtit, ſed potius in ſenſu & intentione. cap. intelligentia. & c. præterea, de uerb. ſignific. & c. Marcion. l. q. 1.

Ad hæc, iuris regula eſt ſatis uulgata & trita, nihil referre, quod aliquid ex æquipollentibus fiat l. mulier. ff. ad ſenatus conſul. Trebellianum. l. ſi mater. C. de inſtit. & ſubſt. ſub cond. fact.

Postremo, hanc ſententiam minime obſcure aſſerunt Beatus Thomas 2. 2. q. 70. ar. 2. ad 2. argumentum, ibi. Si uero ſit diſcordia teſtimonij in ali quibus circumſtantijs non pertinentibus ad ſubſtantiam facti, & c. talis diſcordia non præiudicat teſtimonio; quia homines non conſueuerunt circa talia multum ſolicitari, unde facile à memoria elabuntur. hætenus ſanctus Thomas. eum per omnia ſequitur Sotus de iuſtitia & iure. lib. 5. queſt. 7. ar. 2. ad primum argumentum. idem tenet gloſſa in c. dudum. de conuerſ. coniugato. & in c. cum Eccleſia Sutrina. uerbo, vacillaſſe. de cauſ. poſſeſſ.

Varia ſententia de probatione teſtũ deponentium per uerba equi pollentia.

Teſtes non dicuntur ſingulares, ſed uere probant quando in factõ principali conueniunt.

E

firmant Beatus Thomas 2. 2. q. 70. ar. 2. ad 2. argumentum, ibi. Si uero ſit diſcordia teſtimonij in ali quibus circumſtantijs non pertinentibus ad ſubſtantiam facti, & c. talis diſcordia non præiudicat teſtimonio; quia homines non conſueuerunt circa talia multum ſolicitari, unde facile à memoria elabuntur. hætenus ſanctus Thomas. eum per omnia ſequitur Sotus de iuſtitia & iure. lib. 5. queſt. 7. ar. 2. ad primum argumentum. idem tenet gloſſa in c. dudum. de conuerſ. coniugato. & in c. cum Eccleſia Sutrina. uerbo, vacillaſſe. de cauſ. poſſeſſ.

& propriet. Alexander, Decius & alij, quos refert & sequitur Antonius Gabrielus lib. 1. com mu. conclusio. tit. de testibus, conclus. 2. n. 64. versi. & propterea inferitur. quibus adde Geminianum in cap. nihilominus. 3. q. 9.

Denique hoc facetur in causa nostra Ioannes Ro yas. singulari 204. incipiens. Testes singulates. nu. 8. & seq. & tract. de heret. parte 2. assertio. 6. num. 127. & aliquot sequent. quorum omnium unanimis sententia est, testes concordantes in eo de quo precipue agitur, siue in substantia & effectu rei, non esse singulares; quamuis in minimis quibusdam discordent, cum ea non faciant actum diuersum.

Discordia testium in minimis non infringit eorum testimonium.

Immo vsque adeo verum est, discordiam in minimis quibusdam non nocere, vt hæc interdum testimonium reddat validius: vnde Beatus Thomas 2. 2. q. 70. art. 2. ad 2. argumentum, in fine, ita dixit: Quinimo aliqua discordia in testibus, (scilicet in circumstantijs non pertinentibus ad substantiam facti) facit testimonium credibilis ut Chrysostomus dicit super Matthaum: quia si in omnibus concordarent, etiam in minimis, uiderentur ex condito eundem sermonem proferte; quod tamen prudentia iudicum relinquunt discernendum. hæc enim idem Sorus de iustitia et iure. lib. 5. quest. 7. artic. 1. ad primum argumentum. probat tex. in l. 3. ff. de testibus, ibi: Vtium utrum eundemque præmeditatum sermonem attulerint.

Si ergo duo testes coram Inquisitore se sistant, & vnus dicat se audiuisse Lutherum dicentem, Indulgentiarum virtutem nullam esse: et alius dicat, se eodem tempore & loco audiuisse eundem Lutherum asserentem, Indulgentias à Pontificibus summis esse ad questum inuentas, nec virtute diuina pollere: sano hi plene probarent per equipollentia verba Lutherum hæreticum esse: neque ab hac sententia est recedendum.

Quod si in verbis equipollentibus dubius sensus esset, qui & catholicam veritatem, & errorem referre posset: tunc quid sit agendum, abunde docui supra in hac 3. par. q. 62.

Quando non sufficiat per equipollentia probare.

Sed illud non omitam, quod si quandoque ageretur de probandis verbis formalibus: tunc proculdubio non sufficeret equipollentia. Antonius Butrius, & Abbas in cap. nihil. de verb. signific. & multi ex præcatis, & alij quos refert & sequitur Nicolaus Euerardus in locis argumentorum legalibus in loco ab equipollentibus.

Q V A E S T I O LXXIII.

An Inquisitor valeat torquere testes, & si falsi deprehensi fuerint, punire.

S V M M A R I V M.

- 1. Inquisitor per se potest tormentis subicere testes.
- 2. Et illos, si falsi inuenti sint, extraordinarie punire.
- 3. Rationes pro vtraque parte adducuntur.

A 4 Soluuntur qua contra veritatem opponebantur

Eptuagesima tertia questio est: Vt Inquisitor valeat testes torquere pro habenda veritate, seu alijs punire eos quos manifeste deprehendit in causa fidei esse falsos testes, seu contra iustitiam falso & scienter imposuisse medio iuramento, crimen hæreticæ prauitatis?

Respondemus q. sic: & licet nec de iure speciali, nec in priuilegijs Inquisitorum, nec in consultationibus & titulorum de hæreticis aliquid de hoc habeatur: tamen hoc est de iure communi; ut testes possint torqueri, & etiam si falsi deprehensi fuerint, puniri: & hoc potest fieri in causa præsentis, ut declarat Paulus de Leazaris in c. Multorum, de hæret. in Clem. in principio super verbo, Vel tormentis exponere illos, qui dicitur ibi sic: Illos, si licet pro huiusmodi negotio inquisitos, aliud uideatur in testibus, si causa subsit eos torquendi: quia cum per se solum quilibet possit inquirere, poterat omnia ad illud necessaria, & sine quibus illud non potest expediri, de officio delega. Præterea, & c. Prudentiam. verbo, explorari. & ff. de iurisd. om. iud. l. 2. Sed planum est, quod ad ueritatem habendam debet iudex laborare, de proba. Quoniam 14. q. 2. Quamquam. 30. q. 5. iudicantem. 23. q. 8. Occidit. de testi. Cum causam, & c. de iudi. iudices, cum concordantibus: quam ab iniuriæ & suspecto aliter habere non potest. 5. q. 5. Illi qui ubi ne tatur de tormentis testium, ipsum ergo testem poterit Episcopus & inquisitor, & quilibet per se torquere.

2. Et eadem ratione uidetur, quod eum possit extraordinarie punire, si falso testimonio aut eius offendit durante iudicio. C. de testi. Nullum. Ad idem de penis. Super his. & cap. Dilectus.

3. Sed contra uidetur, quia ratio quæ subest in inquirente, subest in teste: ergo erit idem in utroque, de tra. sla. c. 2. cum concor. Et hæc duo infra equiparantur ibi prauitatem ipsam vel impedimentum officij. Et si dicamus, quod Inquisitor non habet ordinariam, uidetur casus in Authen. de testib. §. si uero. Pro hac parte facit, quia cum quilibet possit inquirere usque ad sententiam, & testes sint pars negocij: de uerb. sig. Forus. cui licet totum, & pars, de reg. iur. Cui licet. lib. 6.

4. Solutio. primum uerum est, ubi testem uult torquere pro ueritate habenda contra Titium delatum, uel eum extraordinarie punire tanquam coram eo notorie delinquentem. Facit quod not. de confessis. c. 2. & quod ibi notat Inno. & de iurei. Cum in positionibus. lib. 6. & iura supra allegata. Si uero format inquisitionem contra eum propter hoc: ita quod est noua instantia, cum testis sit nunc principaliter inquisitus, aliter per se non posset eum torquere: & sic intelligantur iura supra allegata.

Et de facto hic casus accidit Tholosa Anno Domini MCCXXII. ut uidi in sententia continenti: nam pater deposuerat contra filium crimen hæreticæ prauitatis, & postmodum reuocauit.

COM-